

Francesc Torralba
Vicenç Villatoro

AMB DÉU O SENSE

QUARANTA CARTES CREUADES

FRAGMENTA EDITORIAL

ÍNDEX

Publicat per	FRAGMENTA EDITORIAL, SLL Plaça del Nord, 4, pral. 1.ª 08024 Barcelona www.fragmenta.cat fragmenta@fragmenta.cat		
Collecció	ASSAIG, 25		
Consell assessor	PERE LLUÍS FONT FRANCESC-XAVIER MARÍN JOSEP OTÓN FRANCESC TORRALBA AMADOR VEGA		
Primera edició	FEBRER DEL 2012		
Producció editorial	IGNASI MORETA		
Producció gràfica	INÈS CASTEL-BRANCO		
Impressió i relligat	ROMANYÀ VALLS, SA		
© 2012	FRANCESC TORRALBA ROSELLÓ I VICENÇ VILLATORO LAMOLLA pels textos respectius		
© 2012	FRAGMENTA EDITORIAL per aquesta edició		
Dipòsit legal	B. 8.183-2012		
ISBN	978-84-92416-54-7		
	RESERVATS TOTS ELS DRETS		
		INVITACIÓ AL DIÀLEG Barcelona, 14 de juliol del 2011. <i>Ignasi Moreta</i>	9
		LA PREGUNTA PEL SENTIT	
		CARTA 1 Port de la Selva, 16 de juliol del 2011. <i>Francesc Torralba</i>	13
		CARTA 2 Matadepera, 22 de juliol del 2011. <i>Vicenç Villatoro</i>	19
		CARTA 3 Morgovejo, 24 de juliol del 2011. <i>Francesc Torralba</i>	25
		¿DÉU CREAT O DÉU CREADOR?	
		CARTA 4 Matadepera, 31 de juliol del 2011. <i>Vicenç Villatoro</i>	31
		CARTA 5 Morgovejo, 2 d'agost del 2011. <i>Francesc Torralba</i>	37
		EL SAGRAT I EL PROFÀ	
		CARTA 6 Matadepera, 11 d'agost del 2011. <i>Vicenç Villatoro</i>	45
		CARTA 7 Morgovejo, 13 d'agost del 2011. <i>Francesc Torralba</i>	53

ESFERA RELIGIOSA, ESFERA PÚBLICA

CARTA 8
Matadepera, 14 d'agost del 2011. *Vicenç Villatoro* 61

CARTA 9
Morgovejo, 15 d'agost del 2011. *Francesc Torralba* 69

LA MORT I EL CONSOL

CARTA 10
Can Mascaró, Manacor, 23 d'agost del 2011. *Vicenç Villatoro* 77

CARTA 11
Morgovejo, 27 d'agost del 2011. *Francesc Torralba* 85

CARTA 12
Barcelona, 1 de setembre del 2011. *Vicenç Villatoro* 93

UNA ÈTICA SENSE DÉU

CARTA 13
Barcelona, 2 de setembre del 2011. *Francesc Torralba* 101

CARTA 14
Matadepera, 4 de setembre del 2011. *Vicenç Villatoro* 109

CARTA 15
Barcelona, 6 de setembre del 2011. *Francesc Torralba* 117

CARTA 16
Barcelona, 20 de setembre del 2011. *Vicenç Villatoro* 125

CARTA 17
TGV Barcelona-Madrid, 27 de setembre del 2011. *Francesc Torralba* 135

¿EXISTEIX LA BELLESA?

CARTA 18
Matadepera, 9 d'octubre del 2011. *Vicenç Villatoro* 143

CARTA 19
TGV Barcelona-Madrid, 13 d'octubre del 2011. *Francesc Torralba* 153

EL MISTERI DEL MAL

CARTA 20
Matadepera, 22 d'octubre del 2011. *Vicenç Villatoro* 161

CARTA 21
Barcelona, 26 d'octubre del 2011. *Francesc Torralba* 171

CARTA 22
Matadepera, 29 d'octubre del 2011. *Vicenç Villatoro* 179

LA TRANSMISSIÓ DE VALORS
I CONVICCIONS

CARTA 23
Martinet, 1 de novembre del 2011. *Francesc Torralba* 187

CARTA 24
Barcelona, 7 de novembre del 2011. *Vicenç Villatoro* 195

CARTA 25
TGV Barcelona-Madrid, 9 de novembre del 2011. *Francesc Torralba* 203

CARTA 26
Matadepera, 18 de novembre del 2011. *Vicenç Villatoro* 211

CARTA 27
Barcelona, 20 de novembre del 2011. *Francesc Torralba* 219

¿EXISTEIXEN ELS CRISTIANS?

CARTA 28
Matadepera, 25 de novembre del 2011. *Vicenç Villatoro* 229

CARTA 29
Barcelona, 27 de novembre del 2011. *Francesc Torralba* 239

LA PLAÇA PÚBLICA

CARTA 30
Matadepera, 6 de desembre del 2011. *Vicenç Villatoro* 247

CARTA 31
Martinet, 8 de desembre del 2011. *Francesc Torralba* 257

CELEBRAR

CARTA 32
Matadepera, 17 de desembre del 2011. *Vicenç Villatoro* 267

CARTA 33
Barcelona, 19 de desembre del 2011. *Francesc Torralba* 277

ESPIRITUALITAT SENSE FE

CARTA 34
Matadepera, 25 de desembre del 2011. *Vicenç Villatoro* 287

CARTA 35
Morgovejo, 27 de desembre del 2011. *Francesc Torralba* 297

CARTA 36
Matadepera, 28 de desembre del 2011. *Vicenç Villatoro* 305

CARTA 37
Morgovejo, 31 de desembre del 2011. *Francesc Torralba* 315

CARTA 38
Bolquera, 2 de gener del 2012. *Vicenç Villatoro* 323

CARTA 39
Barcelona, 5 de gener del 2012. *Francesc Torralba* 333

CARTA 40
Matadepera, 7 de gener del 2012. *Vicenç Villatoro* 341

INVITACIÓ AL DIÀLEG

Ignasi Moreta

Barcelona, 14 de juliol del 2011

BENVOLGUT FRANCESC, BENVOLGUT VICENÇ,
heu tingut la bona idea d'acceptar la invitació de Fragmenta a redactar un llibre a quatre mans al voltant de les qüestions «últimes i penúltimes», per dir-ho amb Bonhoeffer. Serà un llibre de diàleg: un encadenament epistolar que permeti confrontar punts de vista diversos al voltant d'una sèrie de temes d'interès comú.

Intellectuals reconeguts i respectats tots dos, heu tingut trajectòries diverses i us posicioneu de manera diferent amb relació a la religió. Però a aquest llibre, no hi heu estat convocats com a «representants» de res. Ni tu, Francesc, representes cap ortodòxia religiosa, ni tu, Vicenç, representes cap ortodòxia laica. Un i altre us representeu només a vosaltres mateixos. L'únic que us demano és que escriviu amb plena llibertat. Que compartiu les vostres vivències, intuïcions, idees, creences i conviccions, i que no us esteu de discutir les del vostre interlocutor. La paraula que circula, que es comunica, que interpel·la i és interpel·lada, pot ser més fecunda que el monòleg.

Totes les etiquetes són falses —ho sabem prou bé. Però també sabem que les etiquetes, sempre deformadores, sempre reductores, són tanmateix inevitables. Sense etiquetes no hi hauria comunicació. Potser el que cal és trobar l'etiqueta menys deformadora. El mal menor. Permeteu-me una confiança en aquest sentit. L'any 2007, a Fragmenta, vam publicar el deliciós llibre de Marie Balmory *El monjo i la psicoanalista*. Quan vaig fer-ne la corresponent nota de premsa, vaig presentar l'autora com a agnòstica, copiant el que havia llegit al dossier de premsa del llibre original i deixant-me portar per la sempre perillosa identificació autor-personatge. Pocs dies més tard, vaig parlar amb Marie Balmory per telèfon. Era el primer cop que hi parlava. Una de les primeres coses que va fer va ser renyar-me (delicadament, això sí): «No em presenti com a agnòstica, sisplau.» Però a continuació hi va afegir: «Però no em presenti tampoc com a creient! No m'agraden aquestes etiquetes. Jo sóc una indagadora.» Evidentment, m'ho va dir en francès: «Je suis chercheuse.» *Chercheuse*, és a dir, cercadora, indagadora, investigadora. És l'única etiqueta que admet Marie Balmory.

He pensat molt, des d'aleshores, en aquella conversa telefònica. I cada cop tinc més clar que ens equivoquem quan classifiquem les persones en *creients* i *no creients*. Que ens equivoquem quan pensem que aquesta mena d'etiquetes donen una informació rellevant. Gosaria dir que l'autèntica frontera no està entre *creients* i *no creients*, sinó entre *indagadors* i *no indagadors*: entre els que busquen i els que no busquen, entre els inquietos i els indiferents, entre els que estan disposats a endinsar-se en les interioritats de l'ésser i els que es conformen amb el que apareix a la superfície de les coses. Conec persones de les dues tipologies *dins* i *fora* de

les religions institucionalitzades. Per això, el criteri del *dins* i el *fora* (*creients* i *no creients*) em sembla tan poc rellevant.

M'agradaria saber, Vicenç i Francesc, si compartiu aquest plantejament. Si, posats a autodefinir-vos, acceptaríeu alguna etiqueta que més o menys fes justícia al vostre posicionament davant les qüestions últimes. ¿Des d'on penseu? ¿Des d'on escriviu?

Ens trobem en un context que molts defineixen com a *postcristià*. I, tanmateix, em pregunto si la nostra societat no ha llançat l'aigua de la banyera amb el nen a dins. Segurament tots tres estaríem d'acord a rebutjar qualsevol restitució de l'antiga cristiandat, d'aquella asfixiant simbiosi entre societat i religió que no deixava espai a un pensament mínimament emancipat. Segurament, cap de nosaltres no enyora temps passats. I, tanmateix, potser amb la secularització tan accelerada de les últimes generacions estem deixant perdre alguna cosa valuosa.

Lluís Duch ha afirmat en diverses ocasions que el que està en crisi no és la religió, sinó tan sols determinades respostes institucionals a les preguntes religioses. És a dir: les preguntes continuen en peu i segueixen determinant les nostres recerques. El problema és que les respostes que ens ofereixen les institucions estan en crisi. Ens trobem en una crisi de respostes, no pas en una crisi de preguntes. Pensant en aquesta posició de Duch, em vénen a la memòria aquells llibres fabulosos que tenien els nostres pares i avis, on hi havia les preguntes i les respostes. S'anomenaven *catecismes*. Hi ha hagut recentment diversos intents de recuperar aquell gènere literari, però la seva incidència és mínima. ¿Potser perquè un gènere d'aquella mena és, en última instància, incompatible amb la llibertat de recerca?

No m'allargo més. A mi només em toca incitar-vos al diàleg. El llibre és vostre. Que l'editor emmudeixi i que parlin els autors.

Ben vostre,

IGNASI MORETA, EDITOR

LA PREGUNTA PEL SENTIT

CARTA I

Francesc Torralba

Port de la Selva, 16 de juliol del 2011

BENVOLGUT VICENÇ,

la proposta del bon amic Ignasi Moreta no em podia arribar en millor moment. Just ahir, divendres, vaig acabar l'activitat acadèmica a la universitat i començo, finalment, les vacances estivals. Encara ahir examinava els de repesca i signava actes.

He esperat aquest moment des de fa mesos. Aquest juny s'ha dilatat molt o, com a mínim, així ho he percebut jo. Entre exàmens, revisions, viatges, programacions, reunions, jornades, tribunals i tota mena de rituals acadèmics, se m'ha fet, senzillament, molt llarg, com un dia sense pa, com deien abans. La proposta de l'amic editor em plau, perquè l'estiu és un bon temps per iniciar un epistolari. L'ànima divaga i reposa, surt de la gàbia per volar, vagareja d'aquí cap allà, es deixa sorprendre per un paisatge, per una música i pel fil d'una conversa.

I un epistolari és, per definició, el gènere de l'ànima, perquè s'escriu en primera persona del singular i s'hi vessen els pensaments i els sentiments que brollen del jo profund. El

novellista no es pot amagar darrere dels seus personatges i posar en boca d'ells els seus propis pensaments, i l'assagista tampoc no pot parapetar-se darrere l'erudició. Com tu saps molt bé, de vegades, per conèixer de veritat un autor, cal pouar en el seu epistolari, perquè allí hi ha la clau de volta per entendre la seva obra i la vida secreta de la seva ànima. He fruit molt llegint epistolaris de filòsofs contemporanis, perquè són veritables instruments per desemascarar i per desmitificar els pensadors consagrats. Allí hi surt quasi tot, les grandeses i les febleses, les misèries de la vida quotidiana que amaguen pudorosament i la lenta gestació de les grans obres.

Em ve de gust recollir aquesta torxa, perquè escriure a algú és sempre un exercici de despullament, però també d'aproximació, un treball de recepció i de formulació que obliga, d'una banda, a estar atent als batecs de l'ànima veïna i intentar copsar per què diu el que diu, però, a la vegada, exigeix ser capaç d'endregar els propis pensaments. Tot un repte. És, doncs, una ocasió que no interpreto com una càrrega més, sinó com una ocasió per aprendre i per gaudir més intensament d'aquest període estival.

Com diu el nostre amic, la distinció que tan habitualment s'estableix entre creients i no creients és pobra. A mi em sembla simple i maniquea. Les creences no són patrimoni de les persones religioses. José Ortega y Gasset deia que les creences són consubstancials a la vida humana. Alguns tenen idees, fins i tot bones, però tots vivim en les creences. Som consumidors de creences. El que ens separa els uns dels altres no és el fet de tenir o no tenir creences, sinó *què* creiem i *com* creiem allò en què creiem.

Hi ha un gran ventall de creences en les societats plurals, creences de tota mena, religioses i no religioses. Hi ha per-

sones que creuen en Déu, però n'hi ha que creuen en una pluralitat de déus. Si furguem en les que creuen en Déu, hi ha una enorme diversitat de maneres de comprendre la paraula *Déu*. Alguns creuen en un Déu personal, altres en un Déu impersonal. Alguns no creuen en el Déu dels temples, però han edificat els seus propis déus profans.

Hi ha qui no creu en Déu, però creu que serà possible la pau en el món o bé que algun dia ningú no morirà de fam en aquest planeta. Alguns creuen en la potència de la ciència per extirpar el sofriment, el mal i la mort de la capa de la terra. Altres tenen creences més prosaiques, però essencials en la vida: creuen en la fidelitat dels amics, que la feina ben feta dona fruits, que les seves petites inversions tindran bons resultats. També hi ha les creences nacionals i polítiques. Hi ha persones que creuen que aquest petit país que habitem serà, algun dia, plenament lliure. Altres creuen en tota mena d'ideologies polítiques.

Les creences no són certes. Són actes de la voluntat que no parteixen d'una evidència. Mouen i commouen. Les creences posen en moviment. Mogudes per les creences, les persones surten al carrer i lluiten. Hi ha, però, intensitats diferents, maneres diferents de viure la creença. No es pot dir, sense caure en una greu imprecisió, que la creença és, en si mateixa, perillosa per al benestar de la societat. Dependrà del contingut de la creença i de la manera com es visqui. Les conviccions no religioses, viscudes amb passió, són tan perilloses com les conviccions religioses viscudes sense seny.

Viure exigeix apostar, jugar-se-la, explorar territoris incerts. No podríem fer cap pas, ni en el pla personal, ni el pla professional, si, abans de fer-lo, esperéssim tenir l'evidència

de reeixir. Començar un negoci, vincular-se afectivament a una persona i prometre-li fidelitat, portar fills al món, adoptar un marrec, deixar-se explorar i operar per un metge: tot aquest tipus d'actes exigeixen l'acte de creure. No podríem fer cap moviment si esperéssim tenir-ne l'evidència, perquè l'evidència és allò que és clar i distint per a tots, allò que ningú no pot sotmetre a discussió.

Sento que caminem a les palpentes, que mirem de fer les millors eleccions, però que, molt sovint, errem. I errem tant els creients com els no creients. La veritat és que em sembla més encertada la distinció entre indagadors i no indagadors. L'indagador és el que cerca, el que no s'accontenta amb allò que sap, amb allò que coneix, amb aquells suposats principis que li varen ensenyar de petit i en els quals havia de creure cegament. Això seria credulitat.

L'indagador busca la consistència racional i mira de veure allò que hi ha de valuós i de veritat en les opcions dels altres per distintes i allunyades que siguin de les pròpies. Aquesta és la naturalesa del verdader escèptic. Joan Fuster, en el seu *Diccionari per a ociosos*, distingeix dos tipus d'escèptic: el d'anada i el de tornada. El d'anada té l'esperança de trobar, mentre que el de tornada s'ha cansat ja de buscar i torna amb el cap cot.

De vegades, fa la impressió que les persones que ens definim com a creients no som indagadors, que hem deixat de cercar, de buscar i d'explorar. Abracem la fe com un signe de debilitat racional, fins i tot per causa d'una mena de fluïxesa mental. La meva adhesió a la fe cristiana ha estat, des del començament, un intens estímul a la indagació, a la recerca intel·lectual, un verdader catalitzador del pensament. Les respostes que he trobat llegint l'Evangeli no solament no

han aquietat el meu desig de conèixer, sinó que l'han eixamplat i l'han aprofundit, de tal manera que la fe en el Crist, en el meu cas, és un estímul per indagar.

La indagació és una mena de neguit que, en el seu grau extrem, no és recomanable, perquè, sense adonar-te'n, pots convertir-te en una mena de devorador de llibres. Això li passa a tot el que sent aquest cuc de la recerca.

Avui mateix, per exemple, mentre era a la platja aquest matí amb la meva dona, portava un llibrot de cinc-cents pàgines sobre la història de l'ateisme. La meva dona, que és una gran lectora, sobretot de ficció (per cert, et llegeix amb freqüència), m'ha dit que probablement no hi havia ningú en un radi de deu quilòmetres llegint aquest tipus de literatura. Jo li he contestat que, molt probablement, podia ampliar el radi sense equivocar-se. Em plau llegir els grans pensadors ateu. Sempre he partit de l'axioma que un creient, per poder créixer i madurar en la seva experiència de fe, cal que sigui capaç de posar-la a prova i escoltar el que li posa les coses difícils. No debades, el meu primer llibre va ser, precisament, sobre el pensament del jove Friedrich Nietzsche. Ja fa més de vint anys. Com passa el temps...

Indagar és no parar, és cercar les raons de l'altre; és no donar-se per vençut amb l'adhesió a unes fórmules doctrinals. L'indagador és una figura transversal. Hi ha indagadors que parteixen de l'ateisme, però es pregunten per la consistència racional de la seva opció i exploren a fons les tradicions religioses, i hi ha indagadors que són agnòstics i que miren de trobar respostes a les preguntes últimes per camins inusitats. Bé, he començat sense gaires prolegòmens. La confiança que ens tenim ens ho permet. Com aquell qui diu, he anat directe a la cosa. Tinc moltes qüestions al tinter que, si a Déu

plau, ja tindrem ocasió de veure i d'explorar. No es pot dir tot de cop, ni tot alhora. El cas és que, si m'hagués de definir a mi mateix en matèria espiritual, si t'hagués de confessar des d'on escric, et diria que sóc un cristià escèptic; un cristià que cerca, que tracta d'entendre millor allò en què creu, que se sent fascinat pel missatge de l'Evangelí, que ha rebut el do de la fe sense merèixer-lo i que mira de fer conscient aquest do i d'extreure'n totes les conseqüències en la vida.

Et deixo. La mainada demana la meva atenció, però espero amb delit la teva resposta.

Amb afecte,

FRANCESC

CARTA 2

Vicenç Villatoro

Matadepera, 22 de juliol del 2011

BENVOLGUT FRANCESC,

¡que bé, rebre cartes! També és formidable escriure'n, però és encara millor esperar-les i rebre'n. La teva i la de l'Ignasi les esperava. Hi havíem quedat. M'agafen en un mal moment, acabant el curs a l'Institut Ramon Llull, amb molta feina i algunes preocupacions. Però em ve de gust. Pel projecte. Pel gènere. Per l'interlocutor. Pel tema o els temes previsibles, i sobretot pels imprevisibles, que acabaran sortint. També per les meves circumstàncies personals: suposo que això anirà sortint també, d'una manera inevitable, al llarg d'aquestes cartes.

M'agrada, doncs, el gènere: en les cartes no pots posar en marxa el contestador automàtic, no pots deixar anar el teu monòleg responent a un guió preconcebut. El guió és l'altre. El que et diu l'altre. Contestador, però sense automatisme. No pots imaginar-te una estratègia del discurs, oblidant-ne el destinatari. No pots dir: «D'això no en parlaré, perquè no em quadra.» Potser l'altre farà que n'hagis de parlar, encara que no vulguis i encara que no et quadri. La carta és diàleg,

però —a més— diàleg endreçat, personalitzat, encarnat. Rebre cartes i escriure'n.

M'agrada el tema, tot i que no sabia dir ben bé quin és: ¿La religió? ¿L'espiritualitat? ¿Déu? ¿L'absència de Déu? ¿Les creences? ¿Els escepticismes? Tots aquests i cap d'aquests, suposo. Els que surtin al seu voltant. Però, en definitiva, el tema d'aquestes cartes acabarà sent —també ho suposo— el mateix tema de la vida: el sentit. El per què de tot plegat. Com busquem individualment el sentit a allò que ens passa, a allò que no ens passa, a allò que fem i a allò que renunciem conscientment a fer. A allò que decidim i a allò que decideixen per nosaltres. A allò que triem o a allò que ens tria. A allò a què ens obliguem i a allò que ens prohibim. Individualment, però també col·lectivament: com hem de viure junts i amb quines regles del joc ho hem de fer quan atorguem a la vida sentits diferents o diferents manques de sentit. Com pactar regles que a tots ens convinguin, encara que descansin sobre fonaments diversos. Com aconseguir que tothom pugui viure segons les seves conviccions, sense imposar-les als altres i compartint una plaça pública que és de tots.

M'agrada l'interlocutor, naturalment. No ens hem trobat gaires vegades a la vida, Francesc, però no ens desconeixem. Al contrari. Ens hem llegit, hem parlat algunes vegades, hem anat escoltant el que deia l'altre. Intueixo en alguns casos i sé positivament en altres l'existència d'enormes complicitats, en matèries diferents a les que figura que ocuparan aquestes cartes. Som del mateix país i sabem de quin país som, per exemple. Però hi ha altres complicitats. Em temo —i després explicaré perquè dic que ho temo— que som en el fons persones molt semblants, amb una actitud davant del diàleg molt paral·lela. Ens agrada escoltar, ens costa enfadar-nos,

busquem més fàcilment l'acord que la confrontació. Diria que som gent tranquil·la i pacífica, que té opinions pròpies, que configura amb el conjunt d'aquestes opinions un sistema més o menys contradictori però personal i intransferible, no gaire disciplinats i una mica imprevisibles. Si anem a sopar junts, serà una vetllada agradable sempre. Parlem del que parlem. Encara que discutim. Especialment si discutim, perquè ho farem d'una manera que no deixarà ferides.

¿Per què dic que això, aquesta semblança, em provoca un cert temor? Perquè un risc d'aquesta correspondència, precisament entre nosaltres, són les síntesis prematures. La vocació de l'acord, la recerca obsessiva de punts en comú on descansar. Amb uns altres interlocutors, aquesta correspondència exigiria un moderador, ja m'imagino l'Ignasi fent d'àrbitre, cridant l'atenció, ensenyant targeta groga (jo fins i tot vermella!) a qui es passi. Però potser a nosaltres ens caldrà un desmoderador, un provocador. Algú que ens convidi, abans de buscar les semblances, a constatar les diferències. Abans de plantejar la síntesi, recordar l'antítesi.

Per exemple, la idea que no es pot dividir el món entre creients i no creients, que plantegeu tant tu com l'Ignasi en un moment o altre, perquè tots creiem en alguna cosa, em sembla certa i de mal discutir. Però conté l'embrió d'una síntesi prematura, a la qual hauríem de trigar una mica més d'arribar. «No hi ha bàndols, no hi ha diferències, no hi ha partit. Tots som el mateix.» Doncs no. Tots creiem, però no creiem en el mateix. Si tibéssim massa el fil d'aquesta primera síntesi pacificadora, potser ens trobaríem —sempre ens ajuden els clàssics— amb aquella vinyeta d'un còmic de l'Astèrix. Un soldat romà és a punt de ser estomacat per l'Obèlix. I, sofista i dialèctic, amb l'enginy esmolat per la

imminència de la patacada, el romà li diu al gal: «No em pegaràs, ¿oi? Al cap i a la fi, som col·legues. Tots dos som soldats. Certament, soldats d'exèrcits diferents, enemics, però soldats al cap i a la fi.» No, nosaltres no som soldats d'exèrcits enemics. No ens hem d'estomacar. Però tan legítim és posar l'accent en allò que ens fa semblants com en allò que ens fa diferents. En el fet de ser soldats o en l'exèrcit on estem enquadrats o desenquadrats.

És en aquest sentit que, per completar el que tu dius a la teva carta sense contradir-ho, vull posar un petit accent en les diferències. No en les diferències d'idees, d'això ja tindrem molt temps per parlar-ne, sinó de sentiments. Personalment, quan jo m'endinso pel terreny de les religions, les establertes i les no establertes, les oficials i les oficioses, les que compres senceres i les que compres a trossos per construir-te la teva com un mecano amb peces de jocs diferents, tinc un sentiment fàcil de definir, d'una manera metafòrica: tinc la sensació d'endinsar-me en un país estranger. Un país admirable, que m'agrada, del qual admiro els monuments i els paisatges, la manera com els camps han estat llaurats amb amor i saviesa al llarg dels anys, fins i tot els fruits que ha produït. Però estranger. No en sóc, d'aquí. No me'n sento. Tampoc no em sento rebutjat ni perseguit. Em sento com un estranger interessat i encuriosit pel país de l'altre, que fins i tot pot arribar a estimar-lo, però que no n'és, que porta un altre passaport a la butxaca.

Parlem de sentiments, i com que en parlarem més al llarg d'aquestes cartes, hi ha un component de la meua mirada que l'he de declarar com més aviat millor, perquè estic segur que tindrà un pes enorme. Ja ho saps, i t'he agraït la solidaritat i el condol: la meua dona, la Montse, va morir

fa onze mesos justos d'un càncer, amb cinquanta-dos anys, una bellesa increïble, una força extraordinària, dos néts petits, tres fills magnífics i unes ganes visibles de continuar vivint. Això fa que et plantejis moltes coses sobre la mort i sobre la vida. Sobre la seva i sobre la teva. No he vist mai res de més injust i d'incompreensible, de primera mà. Als llibres, sí. Als d'història i als de ficció. En la meua vida íntima, no. Això em marca. Un amic, en Sam Abrams, sabent que estava escrivint textos al voltant del dol —especialment una novel·la, *Moon River*—, em va regalar *Un dol en observació*, el llibre que va escriure Clive Staples Lewis després de la mort de la seva dona. El vaig començar entusiasmat: era exactament el que hauria volgut escriure jo, el que em passava a mi..., fins que vam arribar a un punt de bifurcació. Lewis és creient, és cristià, creu en Déu. I quan això va entrar en el llibre, ja no el vaig poder seguir. Caminava en una direcció diferent. Continuava sent admirable, però no caminàvem junts. Això volia dir quan et deia que hi ha un territori —ja trobarem manera de definir-lo— en el qual em sento estranger. Tenim altres mirades. Les mateixes preguntes. No les mateixes respostes.

En la teua carta, tu acabaves definint-te, i m'agrada la teua definició. M'agrada la idea d'indagador, ja m'està bé compartir-la: en el dibuix de l'Asterix, potser en això som al mateix exèrcit. Jo no sabia definir-me i en tot cas acabaria sent una definició en negatiu, per exclusió: el que no creu. El qui no creu en la divinitat, en la transcendència, en les formes de sentit que han construït admirablement les religions, i especialment les que em són més pròximes. ¿Em definiria com un no creient? En català, potser sí. En català, creure és, també, un sinònim d'obeir. «Aquest nen no creu» en català

colloquial vol dir que no fa cas, que no obeeix. Ser un mal creient, de nen, era ser algú que no segueix les ordres, que fa com si sentís ploure. Si més no en el català de casa meva: «Va, sigues creient i seu a taula i acaba't els espinacs.» Em temo que tampoc en aquest sentit no en sóc gaire, de creient. No m'agrada creure si no entenc per què he de creure. (Iestic parlant d'aquesta accepció popular del verb en català.) I això em porta a anar acabant la carta amb una mena d'axioma provocador, que suposo que tindrem ocasió d'anar discutint més endavant: com més gran em faig, i fa anys que la vida ha fet que em trobi gran, fins i tot per damunt de l'edat que tinc, m'estimo més les convencions que les conviccions.

¡Uffff! (¿Ets dels qui posa onomatopeies a les cartes? ¡Els joves ho fan molt, als *mails* i als SMS! No em desagrada. La comunicació canvia, com la vida i com la tecnologia.) Em sembla que he contestat poc el que em deies i que he anat molt a la meva. Però hi he anat perquè m'he llegit el que vas escriure. Perquè les cartes no són un joc de preguntes i respostes, no són un interrogatori per escrit, sinó dues construccions paral·leles carregades de ponts. Si aconseguixo marxar de vacances —tinc ganes d'anar-me'n lluny, ho necessito— potser no et podré respondre de seguida, quan m'arribi la propera carta teva. Però no hi deixaré de rumiar.

¡Fins a la pròxima, i que tinguis un bon estiu! (Jo que sóc de natural estiuenc trobo formidable que aquesta sigui l'única estació que ens desitgem explícitament bona: ningú no et diu «que tinguis una bona tardor». Sí, «que tinguis un bon estiu». Potser perquè l'estiu és el temps feliç. ¡Bon estiu, doncs!)

VICENÇ

CARTA 3 *Francesc Torralba*

Morgovejo, 24 de juliol del 2011

ESTIMAT VICENÇ,

espero que aviat puguis començar vacances i desempal·legar-te un poc de la gestió. Agraïxo el to sincer de la teva carta i l'audàcia de plantejar les qüestions en concret, sense escapar-te per la tangent. Has posat sobre la taula una de les meves obsessions preferides; bé, per mi i per tot filòsof: la pregunta pel sentit.

Abans, però, d'entrar en matèria, és possible que et preguntis on para aquest poble des del qual t'escric. És un petit nucli rural situat al nord de Lleó, en els contraforts dels Picos de Europa. El meu sogre va néixer en aquest llogarret i des d'abans de casar-me hi venim a passar els estius. Primer, la meva dona i jo. Ara, amb tota la fillada ens installem aquí des de finals de juliol fins a primers de setembre.

La primera vegada que hi vaig venir, he de reconèixer que no sabia ni situar-lo al mapa, però me'n vaig enamorar de cop, en una mena d'amor a primera vista. Queda un pèl lluny de Barcelona (són set hores de cotxe), però ens agrada molt venir-hi. Els fills gaudeixen d'aquella llibertat que no